

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:07.01.2019 ✓Accepted/Kabul:17.04.2019

DOI: 10.30794/pausbed.427629

Araştırma Makalesi/ Research Article

Yarmacı, H. ve Başaran, F. N., (2019). "Çanakkale İli Çan Halıları" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 35, Denizli, s. 149-163.

ÇANAKKALE İLİ ÇAN HALILARI*

Hanife YARMACI**, Fatma Nur BAŞARAN***

Özet

Maddi kültürümüzün en güzel örneklerini içinde barındıran dokumacılık sanatı, toplumun gelenek, görenek ve yaşam biçiminin kuşaktan kuşağa aktarılmasına büyük katkı sağlamaktadır. Kuzeybatı Anadolu dokuma merkezlerinden olan Avunya Bölgesi, Çanakkale'nin Ezine, Bayramiç, Çan ve Yenice ilçelerini içine almaktadır. Bu yöreler içinde yer alan Çan ilçesi ve köylerinde uzun yıllar halı dokumacılığı yapılmıştır. Avunya halıları içinde "Çan Halıları" desen ve kompozisyon özellikleri açısından ayrı bir kimlik oluşturmaktadır. Maddi kültür değerlerimizin yaşatılmasını, yok olmaya yüz tutmuş örneklerinin kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak için hazırlanan bu çalışmada, Kuzeybatı Anadolu (Avunya) halı grubu içinde yer alan, geçmişte yoğun olarak dokunmuş fakat günümüzde Çan Belediyesi ve Çan Halk Eğitim Merkezi destekleri ile yaşatılmaya çalışan Çan halı örneklerinin tanıtılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla ilçe merkezi ve merkeze bağlı Kalburcu, Hacılar, Etili, Semedeli, Helvacı, Karakoca, Çeltikçi, Mallı, Dumanlı ve Kurular köylerinde saha araştırması yapılmış, tespit edilen 60 halı teknik, renk ve kompozisyon özellikleri açısından bilgi formları ile kayıt altına alınarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halı, Çan, Avunya, Dokumacılık.

ÇAN (ÇANAKKALE) REGIONAL CARPETS

Abstract

The art of weaving, which embraces the finest examples of our material culture, makes a great contribution to the transfer of the customs, traditions and life-styles of the society from generation to generation. Avunya region, which is one of the weaving centers of Northwestern Anatolia, includes the districts of Ezine, Bayramiç, Çan and Yenice. Carpet weaving has been done in Çan and its villages for many years. "Çan Carpers" create a distinct identity in terms of its characteristics among Avunya carpets. This paper has been prepared to ensure that our material cultural values are kept alive and the samples that almost extinct can be transferred to future generations with recordings. In addition, it is aimed to introduce the recent examples of the Çan carpets, which were heavily woven in the past but which were tried to survive with the support of Çan Municipality and Çan Public Education Center.

A field research was conducted in the villages of Kalburcu, Hacılar, Etili, Semedeli, Helvacı, Karakoca, Çeltikçi, Mallı, Dumanlı and Kurular. 60 carpets were examined and interpreted in terms of technical, color and composition and the information was recorded with information forms.

Keywords: Carpet, Çan Region, Avunya, Weaving.

* Bu çalışma, 03-05 Mayıs 2018 tarihlerinde Denizli 2. Ulusal El Sanatları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**Öğr. Gör. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yenice Meslek Yüksekokulu, ÇANAKKALE.

e-posta:hanifegunes@comu.edu.tr (orcid.org/0000-0003-3574-394X)

***Doç. Dr. AHBV Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, ANKARA.

e-posta:fatma.basaran@hbv.edu.tr (orcid.org/0000-0002-6024-1709)

GİRİŞ

Kültür, toplumun geçmişini, bireylerin çeşitli zaman ve olaylar karşısındaki davranışını, alışkanlığını içeren, süreklilik gösteren, olaylar ve değişimlerden etkilenen, uzun bir zaman içinde gelişen, sonraki kuşaklara çeşitli ürünlerle aktarılan canlı bir organizma, ait olduğu ulusun hayat tarzı ve yaşam biçimidir (Akpınarlı, 2004: 1-2). Kültür, varlığımızın ilişkilerini belirleyen, sosyal süreçte öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin tamamıdır (Güvenç, 1984:101). Bir toplumun kültürü, o toplumun tarihi geçmişini, bireylerin hayatını, çeşitli zamanlardaki eylemlerini, geçinme ile ilgili ekonomik ve sosyal faaliyetlerini içermektedir (Hünerel ve Er,2012:180).

Çok zengin bir el sanatı potansiyeline sahip olan Türk milletinin kültür tarihi incelendiğinde, asırlar öncesinden madenlerden, taşlardan, bitkilerden ve hayvanlardan elde edilen hammaddelerin değerlendirilerek çeşitli ihtiyaçların karşılanmış olduğu görülmektedir (Akpınarlı, 2004: 2).

Ulusların geçmişlerini, geleceğe bağlayan en önemli köprülerden birisi kültür varlıklarıdır. Maddi kültür varlıkları içinde dokumacılık yurt genelinde uygulanan en köklü sanat dallarından birini oluşturmaktadır. Geleneksel dokumalar biri olan halı, dokuma boyunca uzanan çözümlerine renkli ilme ipliklerinin önceden hazırlanmış desene göre ve seçilen düğüm tekniğine uygun olarak düğümlenmesinden sonra, atkı ipliklerinin çözümlerini arasından geçirilerek (süzme ve basma atkı) sıkıştırılmasıyla oluşturulan; çözümler ve atkısı yün, pamuk veya ipek, ilme iplikleri yün ve ipek olabilen, kullanım amacına göre çeşitli ölçüleri bulunan, iki yüzü farklı görünüme sahip, havlı dokuma yüzey olarak tanımlanabilmektedir (Başaran ve Güneş, 2008: 48;).

Türklerde el dokuması halıcılığın çok eski tarihlere dayandığı bilinmektedir. El dokuması halılar, teknik, motif, anlam ve renkleriyle, dokunduğu yerin çevresiyle ilgili koşulları, toplumsal ve kişisel değer yargıları ile estetik anlayışı, kültürel ve ekonomik şartlarını yansıtarak, dokunduğu yöreye, ait olduğu topluma göre farklı kompozisyon özellikleri taşımaktadır (Soysaldı ve Yarmacı, 2009: 105; Başaran ve Kayabaşı, 2007:141). Bu yöreler arasında Avunya Bölgesi kendine has karakteristik izler taşıdığı için oldukça önemlidir. Avunya (Kuzeybatı Anadolu) bölgesi, Kaz Dağlarının kuzeydoğu etekleri üzerine kurulmuş Lapseki, Çan, Biga, Ezine, Bayramiç ve Yenice ilçeleri ile Balıkesir'in Gönen, Edremit, Balya, Havran ilçelerinin çevrelediği coğrafi alan ile sınırlandırılmaktadır (Uğurlu, Bülent, Uğurlu, 2004: 220). Avunya bölgesi içinde yer alan Çan İlçesi ve köylerinde dokunan halılar renk, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından kendine has karakteristik özellikler taşımaktadır. İlçe merkezi ve köylerinde geçmişten günümüze süregelen halı dokuma geleneğini Deniz (1998) bir çalışmada "Kazdağ'ında yaşayan Türkmenlerin sonbaharda Çan'da açılan halı pazarına geldiklerini" belirterek desteklemektedir.

Çan bölgesinin coğrafi özellikleri hayvancılığa verilen önemi arttırmıştır. Özellikle küçükbaş hayvancılığın yörede yoğun olarak yapılması dokumacılığın artmasına, kendi ihtiyaçlarını gidermek ve çeyiz hazırlamanın yanında, gelir elde etmek için yapılmasına imkân vermiştir.

Çan yöresinde dokumacılık köklü bir geçmişe sahip olup, ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli geliştirilmiştir. Bölgede sanayinin olmaması, dağlık bir arazi üzerine kurulmuş olması dokumacılığa olan önemi arttırmış, hatta gelir kaynağı haline getirmiştir. Bu durum, ülkenin sanayileşerek kalkınacağına ve kalkınmanın Anadolu'dan başlaması gerektiğine inanan Merhum Dr. İbrahim Bodur'un Türkiye'nin ilk seramik fabrikasını 1957 yılında Çan ilçesine kurana kadar devam etmiştir. 1960 ve sonrasında yöre halkı, özellikle genç nüfus fabrikada çalışmaya başlamış ve dokumacılığa olan ilgi zamanla azalmış ve giderek kaybolmaya yüz tutmuştur. Günümüzde bölgede halı dokumacılığı ne yazık ki yapılmamaktadır. Son yaşayan dokuma ustaları 70-90 yaşları arasındadır ve dokumacılığa devam etmemektedir. Geçmişte üretilmiş dokumalar yörede ilçe merkezinde ve köylerinde değerli olarak kabul edilmekte ve hala kullanılmaktadır (Yarmacı ve Başaran, 2017; 592) (Şekil 9). Bu çalışma, Avunya bölgesi içinde önemli bir dokuma merkezi olan, kaybolmaya yüz tutmuş Çan halılarının teknik, renk ve motif özelliklerini içermektedir.

1.MATERYAL YÖNTEM

Bu çalışmada, yerinde inceleme ve tarama yöntemi kullanılmıştır. Çanakkale İli Çan İlçesi ve köylerinde yakın tarihlerde dokunmuş ve kullanımı devam eden halı örnekleri konu alınmıştır. Yerinde inceleme işlemlerinde

halıların ölçümleri yapılarak bilgi formlarına kaydedilmiştir. Elde edilen verilerin ortalama değerleri alınarak tablolar halinde sunulmuştur. Saha araştırması esnasında tespit edilen halıların detaylı fotoğraf çekimleri yapılmış, kompozisyon ve motif çizimleri gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın evrenini Çanakkale İli ve İlçeleri, örneklem grubunu ise Çan İlçe Merkezi ve halı dokumacılığının yoğun olarak yapıldığı Kalburcu, Hacılar, Etili, Semedeli, Helvacı, Karakoca, Çeltikçi, Mallı, Dumanlı ve Kurular köylerinden random yöntemi ile elde edilen 60 adet el dokuması halı örneği oluşturmaktadır.

2.ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Avunya bölgesi içerisinde yer alan Çanakkale İli Çan İlçesi ve köylerinde yakın tarihlerde dokunmuş, kullanımı devam eden halıların teknik, renk, motif ve kompozisyon özelliklerini konu olarak halıların karakteristik özelliklerini belirleyen herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar genellikle Çanakkale halı grubu içinde Çan halılarının farklı karakteristik özelliğe sahip olduğuna değinmiş, fakat alan araştırması ile detaylı inceleme yapılmamıştır. Bu sebeple araştırma, bu eksikliği giderdiği ve yok olmaya yüz tutmuş Çan halı örneklerini kayıt altına alarak gelecek kuşaklara aktarımına olanak sağladığı için önem arz etmektedir.

3.BULGULAR

3.1.Çan Halılarının Teknik Özellikleri

Bölgede incelenen halıların boyutları, kaliteleri, etlik ve bordür genişlikleri, hav uzunlukları, kilimlik ölçüleri, saçak uzunlukları ve hammadde özellikleri çeşitlilik göstermektedir. Özellikle yakın tarihte, gelir elde etmek için dokunan Çan halılarının kompozisyon özellikleri ile geçmişte dokunan halılara göre farklılıklar göstermektedir. Bu çalışma, günümüzde birçok evde kullanımı devam eden el dokuması halılar ile sınırlandırılarak, kompozisyon şekillerine göre bordürsüz, bordürlü ve tüccar için üretilmiş halılar olarak sınıflandırılmıştır. Her bir grup kendi içinde teknik olarak incelenmiş ve ağırlıklı ortalamaları alınarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çan halılarının sınıflandırılması ve özellikleri

Çan Halılarının Teknik Özellikleri	En (cm) x	Boy (cm) x	Kalite		Etlik (cm) x	Bordür Eni (cm) x	Hav (cm) x	Kilimlik		Saçak		Hammadde Özelliği					
			En (cm) x	Boy (cm) x				Alt (cm) x	Üst (cm) x	Alt (cm) x	Üst (cm) x	Atkı x		Çözgü x		İlme x	
												Pamuk	Yün	Pamuk	Yün	Pamuk	Yün
Bordürsüz Halılar (32 adet)	144,91	273,91	19,75	21,63	0,84	-	1,07	3,25	3,04	6,64	5,05	75%	25%	93,75%	6,25%	0	100%
Bordürlü Halılar (21 adet)	148,25	279,60	20,10	22,50	0,80	21,95	1,00	3,25	3,38	6,75	6,88	60%	40%	90%	10%	0	100%
Tüccar için dokunmuş (7 adet)	180,50	284,17	24,33	28,33	0,50	41,33	1,00	3,33	3,33	8,67	8,67	0	100%	0	100%	0	100%

Tablo 1’den elde edilen bilgilere göre bordürsüz halıların ortalama enleri 145 cm, boyları 274 cm. olup, kaliteleri 1dm²’de 20x22’dir. Etlikleri ortalama 0.84 cm., hav yükseklikleri 1,07 cm, alt kilimlik ve saçakları 3,25cm ve 6,64cm., üst kilimlik ve saçakları 3,04 cm ve 5,05 cm.’dir. Bordürsüz halılarda kullanılan çözgü ipliklerinin %93,75’i pamuk, % 6.25’i yün; atkı ipliklerinin ise %75’i pamuk, %25’i yündür. İlme ipliklerinde ise tamamen yün kullanılmıştır.

Bordürlü halıların ortalama enleri 148,25 cm., boyları 279,60 cm. olup kaliteleri 1dm²’de 20x22,5’tur. Halıların etlik uzunlukları ortalama 0,80 cm., bordür enleri 21,95 cm., hav yükseklikleri 1 cm., alt kilimlik ve saçakları 3,25 ve 6,75 cm., üst kilimlik ve saçakları 3,38 ve 6,88 cm.’dir. Bordürlü halılarda kullanılan çözgü ipliklerinin %90’ı pamuk, %10’u yün, atkı ipliklerinin ise %60’ı pamuk, %40’ı yün olup ilme ipliklerinin tamamı yündür.

Tüccar için dokunmuş halıların ortalama enleri 180,50 cm., boyları 284, 17 cm.'dir. Halıların kaliteleri 1dm²'de 24x28'dir. Halıların ortalama etlik uzunlukları 0,5cm, bordür enleri 41,33 cm., hav uzunlukları 1 cm.'dir. Tüccara dokunmuş halıların çözgü, atkı ve ilme ipliklerinin tamamı yündür.

Tablo verileri genel olarak değerlendirildiğinde kalite açısından en kaba halıları bordürsüz halıların oluşturduğu, özellikle tüccara sipariş üzerine dokunan örneklerin daha sık kaliteye sahip olduğu görülmektedir. Boyutlarda yine sipariş halıların farklılık gösterdiği, bordür enlerinin ve saçak boylarının daha fazla olduğu ve en önemli farklılığın tüm ipliklerde yün kullanımı olduğu dikkat çekmektedir.

3.2.Çan Halılarının Renk ve Motif Özellikleri

Çan halılarında kullanılan renk özellikleri halı çeşitliliklerine göre değişim göstermektedir. Bordürsüz halıların zemininde ağırlıklı olarak yünün doğal rengi kullanılmakla beraber, kırmızı, beyaz, açık kahve ve krem zemine sahip örnekler de bulunmaktadır. Bordürsüz halıların motiflerinde kullanılan renkler ise örneklere göre değişiklik göstermektedir. Yörede tespit edilen ve Şekil 2'de sunulan örneklerden papatya, empirme, armut, sevgi, kaymakam parkı, gül bahçesi ve gelincik örneklerinde, motif ve zemin renkleri incelenen tüm halılarda benzerdir. Narçiçeği ve muşamba halı örneklerinde bulunan motiflerin yörede değişik renklerde dokunduğu tespit edilmiştir.

Çan halılarında bordürlü ve bordürsüz halılarda çözgü iplikleri için az da olsa kullanılan yün, yörede beslenen koyunlardan kırkım yoluyla elde edilerek, genellikle kendi doğal renginde kullanılmıştır. Nadiren bazı örneklerde ceviz yaprağı ile boyanmış çözgü'lere de rastlanmaktadır. Bordürlü ve bordürsüz halılarda kullanılan ilme ipliklerinin tamamı Çan ilçesi ve köylerinde hazırlanmış ve yöre halkı tarafından boyanmıştır. Yörede halılarda kullanılan krem renk, ceviz ağaçlarının yapraklarından, yeşil rengin ise ceviz yaprağından elde edilen boyarmadde içine meşe kobalağı tozu karıştırılarak elde edildiği bilinmektedir.

Şekil 1: Çan halıları arasında boyama farklılıkları nedeniyle oluşan değişimler

Yörede kullanılan siyah, kırmızı, turuncu, mavi, mor, pembe iplikler, hazır paket boyalar kullanarak yine yöre halkı tarafından boyanmıştır. Şekil 1'de görüldüğü gibi bazı halı örneklerinde kullanılan ilme ipliklerinin renkleri akarken, bazı renklerin sürekli kullanılmasına rağmen herhangi bir bozulma olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum yörede aynı boyalar kullanılmasına rağmen, boyama kalitelerinin kişilere göre farklılık gösterdiği yönünde açıklanmaktadır.

Yöre halılarının bordürsüz örneklerinde "muşamba" terimi kullanılmaktadır. Bu isimlendirmenin açıklanabilmesi için geçmiş yıllardaki kullanım alışkanlıkları incelenmiştir:

Endüstriyel keşifler arasında 1861'de Frederick Walton, oksidize yağların, özellikle de Linolin'in üretimi için alınan patent oldukça önemlidir. Walton'un bezir yağı, tebeşir, mantar tozu ve reçineden oluşan bir bileşimi jüt kumaş üzerine sarması işlemi sonunda "Linoleum" (Muşamba) ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın başında, Art Nouveau akımının çiçek desenleri muşamba tasarımı için yeni yaratıcı fikirler sağlamıştır (<http://www.yapigazetesi.com/lvtnin-tarihi.html>).

Şekil 2: Muşambaların kullanıldığı iç mekan (<http://www.yapigazetesi.com/lvtnin-tarihi.html>)

Muşamba zeminler 1980’li yıllardan sonra Çan ilçesi ve köylerinde de yoğun olarak kullanılmış, hatta dokunan halıların desen ve kompozisyonlarını da etkilemiştir. Yöre halkı muşambalarda gördükleri motifleri yorumlayarak halı desenlerine dönüştürmüşlerdir. Dolayısıyla bu tür desenlere sahip halılar yörede “muşamba halı” olarak isimlendirilmektedir (Şekil 3). Halıların genel kompozisyonları muşamba zeminlerin genel hatlarını yansıtmakla birlikte, içerisinde kullanılan motifler yöresel olarak farklı isimlerle de anılmaktadır.

Şekil 3: Muşamba halı örnekleri

Yıldız

Gül Bahçesi

Kabak Çiçeği

Şekil 4: Bordürsüz Çan halıları

Gelincik Çiçeği

Bilinmiyor

Kalpli

Kaymakam Parkı

Dirsek

Empirme

Papatya

Çarkifelek

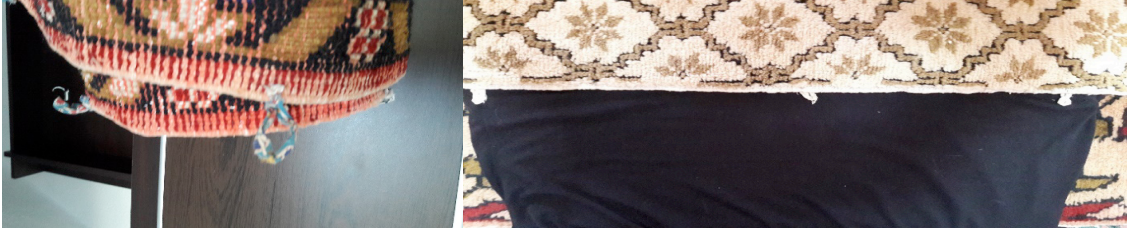

Armut

Şekil 4: Bordürsüz Çan halıları

Bordürsüz Çan halıları grubunda zeminde açık renkler tercih edilmiştir. İncelenen örneklerde ağırlıklı olarak krem, açık kahve ve yünün doğal renginde kullanıldığı görülmektedir. Motiflerde ise en çok kırmızı renk kullanılmış olup, yeşil, kahverengi, beyaz ve mavi renklere de rastlanmaktadır. Yörede çeyiz hazırlamak için halı dokuma geleneği olduğu ve çeyiz içinde en önemli parçaları oluşturduğu görülmektedir. Bu sebeple eskiden halıların çeyiz serilen odaların duvarlarına asılarak sergilenmesi için uzun kenarına askılıklar yapılmıştır. Yörede askılıkları takılmış örneklere rastlanmıştır.

Şekil 5: Duvara asmak için hazırlanan askılıklı halılar

Yöresel halıların eski örneklerini yansıtan bordürlü Çan halılarının zemin renkleri genellikle kırmızıdır. Göbek motiflerinin zeminlerinde krem veya yeşil renkler kullanılmıştır. Bordürlerin renkleri, göbek motifinin zemininde kullanılan renge göre seçilmektedir. Bordürlü halılarda yer alan köşebentlerin zeminlerinde krem rengi kullanılmıştır. Yörede bordürlü halıların renkleri genellikle örnek isimlerine göre değişiklik göstermektedir (halılarda kullanılan desenler yörede “örnek” olarak ifade edilmektedir). Şekil 6’da görülen 1. halının örnek adı “Kavgalı”dır. Bu halının isminin hikayesi hemen hemen 50 yaş ve üzeri tüm yöre halkı tarafından bilinmekte ve anlatılmaktadır. Yöre halkının ifadesi göre, halının örneğini yapan dokuyucu, bunu diğer dokuyuculara vermek istememiştir. İki dokumacının halı tezgahının başında ettikleri kavgadan sonra örnek, dokuyucusu tarafından herkes ile paylaşılmış fakat adı kavgalı olarak kalmıştır. Şekil 6’da görülen ikinci halının ismi “Saksılı İmam Suyu”, üçüncü halının ismi ise “İmam Suyu” olarak bilinmektedir.

Kavgalı

Saksılı İmam Suyu

İmam Suyu

Şekil 6: Bordürlü Çan halıları

Bordürlü halılarda Şekil 7’de detay fotoğraflarının verildiği eli belinde, çınar, çengel, sekiz yönlü çiçek, saksı, çiçek ve eli belinde motifleri kullanılmıştır.

Eli Belinde ve Çınar Yapağı

Çengel Motifi

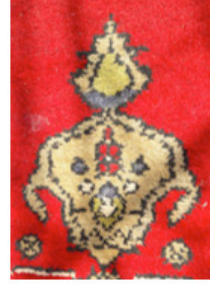
Sekiz Yönlü Çiçek

Saksı

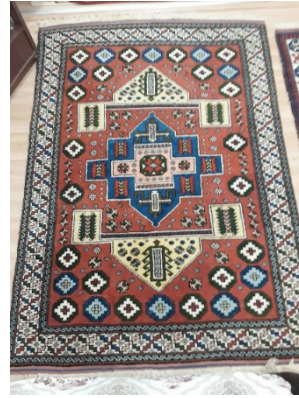
Çiçek

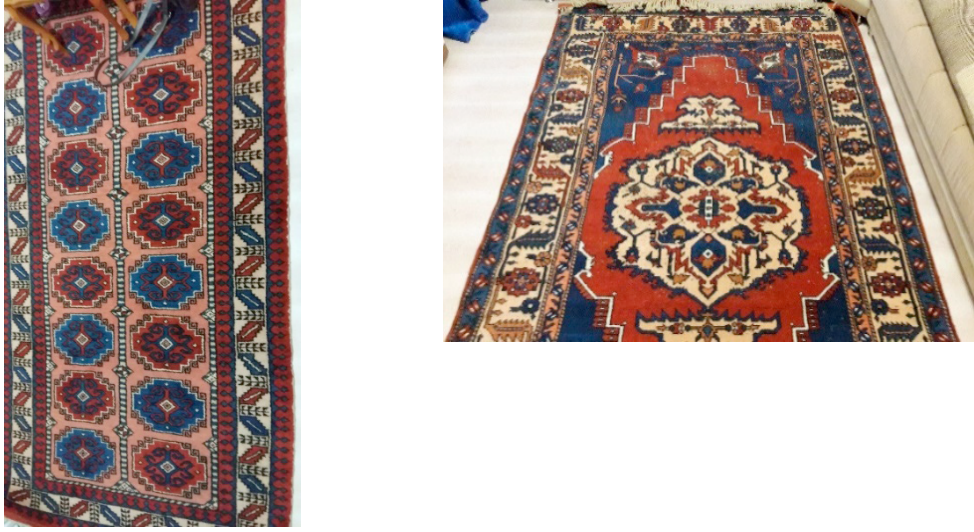
Eli Belinde

Şekil 7: Bordürlü halılarda kullanılan başlıca motifler

Çan halıları içinde, 2000-2010 yılları arasında tüccarlar tarafından dokutulan halılar teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleri açısından yöresel halılardan farklıdır. Sözü geçen halı grubu, yörede yeni örnek olarak bilinmektedir. Halılarda kullanılan iplikler ve yöreye ait karakteristiği olmayan desenler dokuyuculara hazır olarak verilmiştir (Şekil 8).

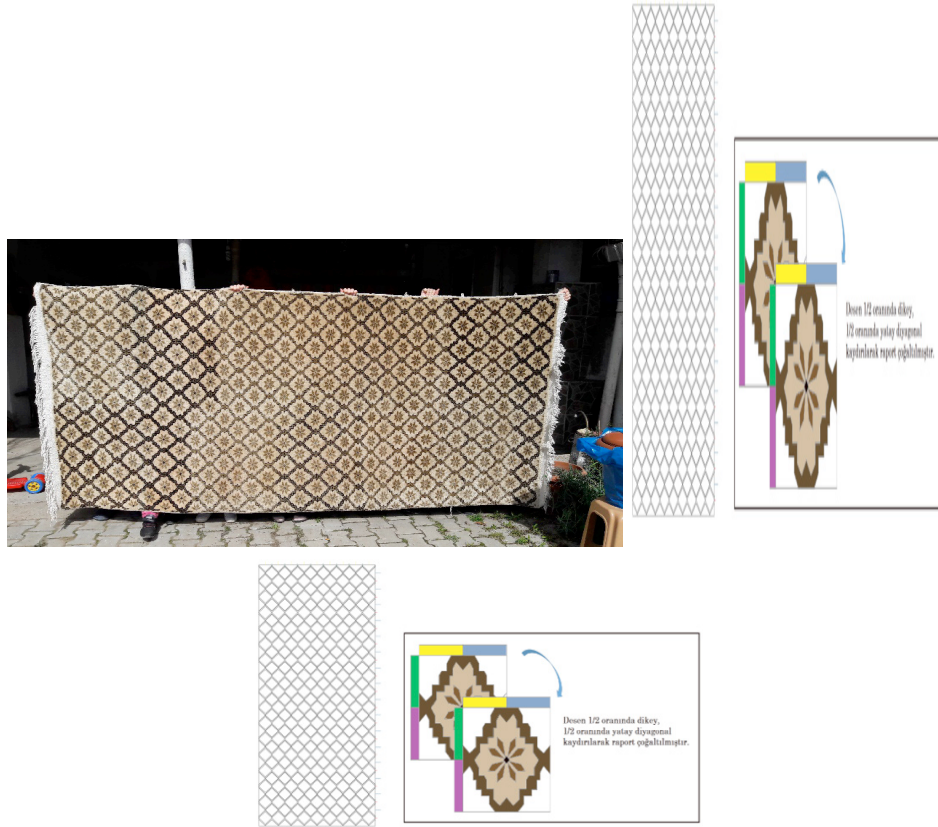

Şekil 8:Tüccara dokunan yeni örnekler

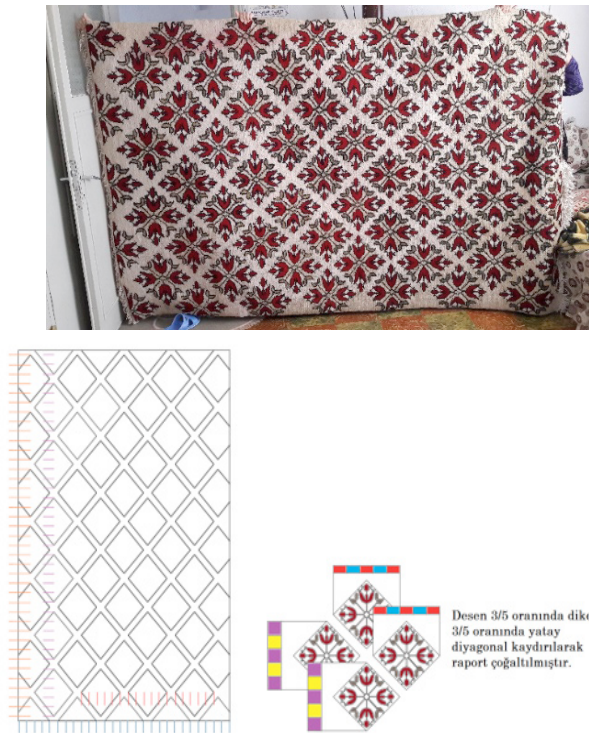
3.3.Çanakale Çan Halılarının Kompozisyon Özellikleri

Kompozisyon, bir yüzey üzerine arzu edilen şekilleri, dengeli ve göze hoş görünen şekilde yerleştirilmesi ile oluşturulmaktadır (Akar ve Keskiner,1978;15). Bir öğenin aynen ya da yakın kıymette olarak birden fazla sayıda kullanılması ile elde edilen yöntem “tekrar”, birden fazla motif, biçim ya da cisim, belirli aralıklarla birbiri ardınca kullanılması ile oluşan yöntem “aralıklı tekrar” adı verilmektedir (Güngör, 1972: 69). Birbirinin çok yakını olan öğeler, cisimler, biçimler yan yana görüldüklerinde yadırganmadıklarından, aralarındaki benzerlik birleştirici bir bağ görevi yapmaktadır. Tekstil yüzeylerinde bir desenin sürekliliğini, düzenli aralıklarla dağılımını sağlayan ölçülendirilmiş dizilmelere raport denilmektedir. Raport türleri düz raport, soter raport, diyagonal raport, çevirme ve kapaklama biçimlerinde sınıflandırılmaktadır (Saldıray, 1979: 12). Düz raport, her desenin bir raport alanı olarak, düşey ve yatay eksenler üzerinde tekrarı; soter raport, atkı iplikleri yönünde yarıdan atlatılarak, çözgü iplikleri yönünde tekrarı; diyagonal soter raport ise desenin atkı ve çözgü yönlerinde diyagonal hareket verecek belirli oranlarda kaydırılması ile oluşmaktadır. Kare, dikdörtgen kompozisyonlarda kullanılan kapaklama raport türünde $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ gibi birim oranlarında desen, bir yüz bir ters olarak yerleştirilerek elde edilmektedir.

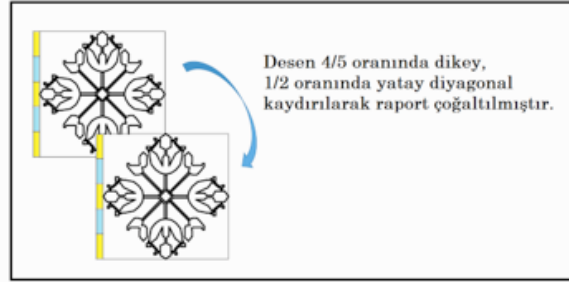
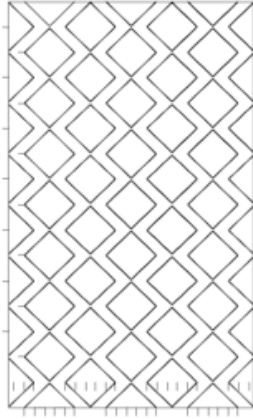
Araştırma esnasında tespit edilen 53 halının çizimleri yapılmış ve Çan halılarında kompozisyon ilkeleri olan çizgi, biçim, yön, büyüklük, renk ve ton derecelerinin (Aytaç, 2001: 61) ustalıklı kullanılmış olduğu görülmüştür. Ticari amaçla üretilen desenlerle dokunmuş tüccar halıları kompozisyon değerlendirmesinin dışında tutulmuştur. Bordürsüz Çan halı kompozisyonlarının oluşturulmasında diyagonal soter raportlama sistemi (Çizim 1-2-3- 6), soter raport (Çizim 4) ve kapaklama ve düz raport (Çizim 5) yöntemleri kullanılmıştır.

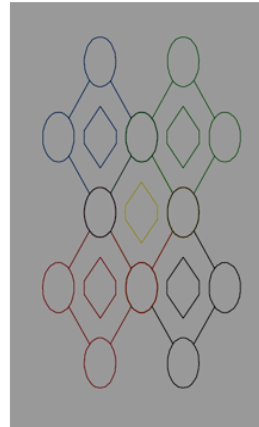
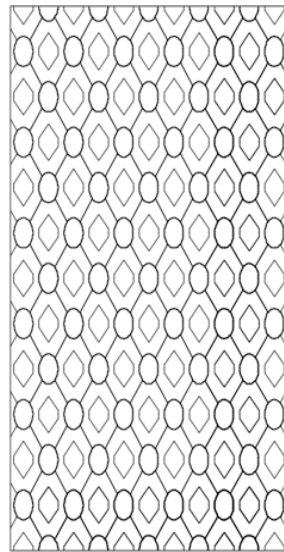
Çizim 1: Diyagonal soter raport ile $\frac{1}{2}$ oranında diyagonal kaydırılarak oluşturulan kompozisyon

Çizim 2: Diyagonal soter raport ile $\frac{3}{5}$ oranında yatay ve dikey kaydırılarak oluşturulan kompozisyon

Çizim 3: Diyagonal soter raport ile dikeyde ve yatayda kaydırılarak oluşturulan kompozisyon

Çizim 4: Soter raport ile oluşturulan kompozisyon

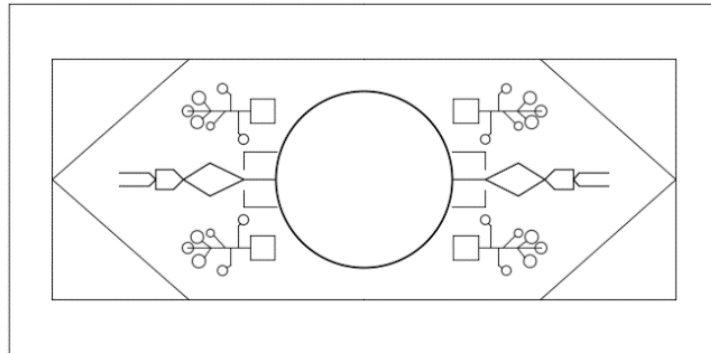
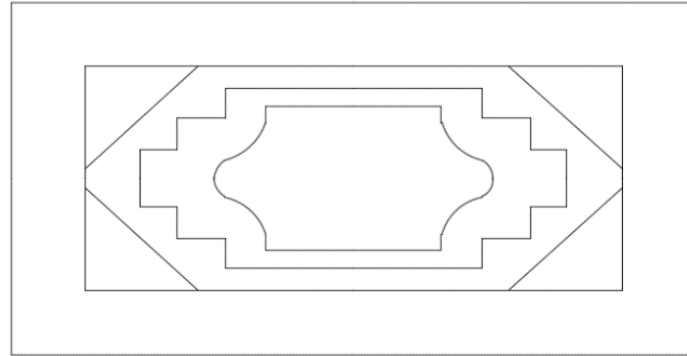

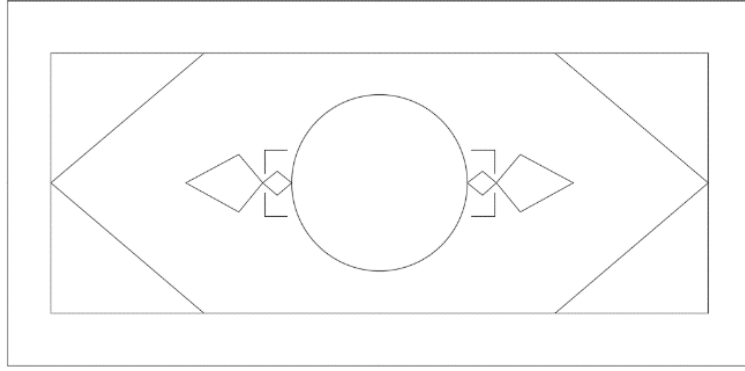

Çizim 5: Kapaklama ve düz raport sistemi ile oluşturulan kompozisyon

Bordürsüz Çan halılarının kompozisyon şemaları incelendiğinde, tam tekrar ilkesi ile $\frac{1}{2}$ oranında diyagonal kaydırılarak ve tam tekrar ilkesi ile $\frac{3}{5}$, $\frac{4}{5}$, $\frac{1}{2}$ oranında yatay ve dikey kaydırılarak kompozisyonlar elde edildiği görülmektedir.

Bordürlü Çan halılarının kompozisyon şemaları incelendiğinde ise tespit edilen örneklerin tamamının $\frac{1}{4}$ oranında aynalı raporlama yöntemi kullanılarak oluşturulduğu görülmektedir (Çizim 7). Halıların kompozisyonları incelendiğinde zeminde göbek motifi, kenar bordür ve dört köşebentten oluşmaktadır. Bordürlerde ise iki ince su ve bir kalın su genellikle birlikte kullanılmıştır (Şekil 6).

Çizim 7: ¼ Raporlu bordürlü Çan halıları

4.SONUÇ

Çanakkale ili sınırları içinde kalan Avunya bölgesi; Kuzeybatı Anadolu'nun Biga Yarımadasındaki Kazdağları Silsilesi üzerinde konumlanmakta ve Yenice, Çan, Bayramiç, Ezine ilçelerini içermektedir (Uğurlu, 2018: 742). Avunya bölgesi içinde yer alan yakın tarihte dokunmuş Çan halıları, yöreye özgü karakteristik özellikler göstermektedir.

Yörede yakın tarihe kadar dokumacılık, bireylerin kendi ihtiyacını karşılamak, çeyiz hazırlamak, ölümlük olarak camiye bağışlanmak, gelir elde etmek için yapılmıştır. Yöre halkı evlerinde genellikle kendi dokudukları halıları kullanmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9: Günümüzde kullanılan Çan halıları

Çan ilçesinde 1957 yılında Kale Seramik fabrikasının kurulması, kömür işletmelerinin olması halkın öncelikli geçim kaynağını değiştirmiş olsa da yörede hala küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Sanayiye yönelik işletmelerin kurulması, yöredeki halıcılığın giderek azalmasının en büyük sebepleri arasındadır. Tespit edilen örnekler incelendiğinde; motiflerin yöre halkının kendi zevk, duygu ve düşünceleri doğrultusunda çeşitlendiği, zamanla geleneksel motiflerden uzaklaşarak, evlere giren ve o dönemlerde çok yaygın kullanılan muşamba desenlerinin halılara konu olduğu tespit edilmiştir.

Somut olmayan kültürel miras listesi "Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü" (UNESCO) tarafından oluşturulan bir komitenin yıllık olarak bir araya gelerek, üye ülkelere önerilen kültür unsurlarını değerlendirmesi ve uygun olanları belirlemesi yoluyla oluşturulmaktadır. Sözleşmeye taraf olan 161 ülke tarafından oluşturulan birlik temel olarak, insanlığın somut olmayan kültürel mirasını korumayı, bu mirasa saygı gösterilmesini sağlamayı, kültürel öğelere karşı farkındalığı artırmayı ve uluslararası işbirliği ve yardımlaşmanın geliştirilmesini amaçlamaktadır (unesco.org). Söz konusu amaca yönelik olarak, birlik tarafından değerlendirilen

ve listeye dâhil edilen unsurları, geleneksel sohbet toplantılarından yerel danslara, dinsel ritüellerden benzersiz karnavallara kadar birçok farklı sınıflamaya tabi tutmak mümkündür. Gerçekleştirilebilecek bu tür bir sınıflama sonucunda, korunmaya değer önemli somut olmayan kültürel miras öğelerinden biri olarak halı dokumacılığın bahsetmek mümkündür.

Halı dokumacılığı UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras listesine dört ülkeden, beş farklı örnekle dâhil olmuştur. Türkiye coğrafyasının birçok yerinde geleneksel olarak varlığını sürdüren bir uğraş olsa da, Türkiye'den hiçbir örnek hâlihazırda UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras listesinde bulunmamaktadır (Güdü, Özdemir ve Bozok, 2015: 572-574). Oysa Türk halıcılığı UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras listesine yer almayı hak etmektedir. Yurdumuzda büyük bir zenginlik gösteren el dokuması halı örneklerinden biri olan Çan halıları, Avunya bölgesi içinde yöreye has karakteristik izler taşımaktadır. Bölgede halıcılık uzun yıllar yoğun olarak yapılmıştır ve günümüzde birçok evde halâ kullanılmaktadır. Bu çalışma ile ulaşılabilen bu örnekler incelenmiş ve çeşitli özellikleri ile kayıt altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Akar, A; Keskiner, C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul;15.
- Akpınarlı, H. F. (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü*. AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 306.
- Aytaç, Ç.İ. (2001). *Halı Desen Tasarımı*, Milli Eğitim Bakanlığı Basım Evi, Ankara; 61-63.
- Başaran, F. N.; Güneş, H. (2008). Çanakkale İli Yenice İlçesi Davutköy Halılarında Örnekler, *Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara; 47-57
- Başaran, F. N.; Kayabaşı, N. (2007). “Konya- Ereğli İlçesindeki El Dokuması Halılarından Örnekler”, *Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri*; 47-57.
- Deniz, B. (1998). *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yayımları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara; 24-25
- Güdü, Ö; Özdemir, S.S; Bozak, D. (2015). El Sanatları ve Turizm İlişkisi Çerçevesinde Türk Halı Dokumacılığının UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Örnekler Doğrultusunda Değerlendirilmesi, *14. Geleneksel Turizm Paneli*, Sakarya; 564-576.
- Güngör, İ. (1972). *Temel Tasar*, Afa Matbaacılık, İstanbul; 69-77.
- Güvenç, B. (1984). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitapevi, İstanbul; 101.
- Hünerel, Z.S.; Er, B. (2012). “Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi”, *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 180, Batman Üniversitesi, Batman.
- Saldıray, B. (1979). *Kumaş Baskısında Raport ve Renk Ayırımı İşlemleri*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını No 64, İstanbul
- Soysaldı, A; Yarmacı, H. (2009). Çanakkale İli Yenice İlçesi Köyleri Halılarının Kompozisyon ve Renk Şemaları, *II. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) Kongresi ve Sanat Etkinlikleri*, Konya; 105-113.
- Uğurlu, A; Bülent E; Uğurlu, S.S. (2004). “Kuzeybatı Anadolu (Avunya) Halı ve El Dokumaları”, *Tüba Kültür Envanteri Dergisi*, Türkiye Bilimler Akademisi Ankara, Sayı 2, 219-235.
- Uğurlu, S.S. (2018). “Çanakkale- Avunya Halılarında Yıldız Motifi”, *5. Uluslararası Geleneksel ve Yöresel Değerler Sempozyumu*, 26-28 Ekim 2018, Afyonkarahisar.
- Yarmacı, H; Başaran, F.N. (2017). Çanakkale Çan İlçesi Düz Dokuma Örnekleri, *5. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu*, 12-14 Ekim 2017 Kahramankazan, Ankara; 578-593.

İnternet Kaynakları

<http://www.yapigazetesi.com/lvtnin-tarihi.html> Erişim Tarihi: 9 Nisan 2018 saat: 16.00

<https://ich.unesco.org/en/RL/the-tradition-of-carpet-making-in-chiprovtsi-00965> Erişim Tarihi : 2.4.2019

Kaynak Kişiler

- Bedriye ATIKAN, 81 yaşında, Ev Hanımı, Etili Beldesi Çan/Çanakkale, Görüşme Tarihi 4.04.2018.
- Mihriba DEMİRAL, 84 yaşında, Ev Hanımı, Paşa Köyü Çan/Çanakkale, Görüşme Tarihi 8.04.2018.
- Emine Çalışkan, 72 yaşında, Ev Hanımı, Etili Beldesi Çan/Çanakkale, Görüşme Tarihi 4.04.2018.
- Azime DAŞTELEN, 72 yaşında, Ev Hanımı, Çekiçler Köyü Çan/Çanakkale, Görüşme Tarihi 06.04.2008.
- Fatma COŞKUN, 72 yaşında, Ev Hanımı, Etili Beldesi Çan/Çanakkale, Görüşme Tarihi 4.04.2018.
- İsmihan TAŞLIK, 73 yaşında, Ev Hanımı, Kalburcu Köyü Çan/Çanakkale, Görüşme Tarihi 6.04.2018.